

Анна Хомик,

аспірант

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

<https://orcid.org/0000-0002-6574-2262>

м. Тернопіль, Україна

Ключові характеристики усного англомовного професійно орієнтованого спілкування ІТ-фахівців

Key characteristics of oral English professionally-oriented communication of IT specialists

***Анотація.** Професійно орієнтоване спілкування є особливою формою взаємодії суб'єктів сфери професійної діяльності, що цілком спрямоване на задоволення професійних комунікативних потреб, а також реалізацію професійних обов'язків та функцій, що надалі забезпечує продуктивне співробітництво з досягненням поставленої мети. Перш за все, варто наголосити на тому, що усне англомовне професійно орієнтоване спілкування ІТ-фахівців реалізується в процесі професійної діяльності з метою виконання професійних обов'язків, реалізації професійних функцій та соціальних ролей відповідно до посад, які вони обіймають у сфері ІТ і поділене на три основні види, а саме: неофіційне як таке, що базується на побутових, сімейних і товариських стосунках, що здійснюються на вільних засадах, напівофіційне як таке, що є діловим регламентованим спілкуванням із соціальною та перцептивною взаємодією, а також офіційне як таке, що передбачає стосунки, опосередковані соціальними професійними ролями та реалізовані в колі колег під час безпосередньої комунікації. Усне англомовне професійно орієнтоване спілкування ІТ-фахівців представлене розмаїттям жанрів, характеризується відповідними лексичними і стилістичними особливостями (зокрема вживанням професійно орієнтованої лексики, термінів ІТ-сфери), граматичними структурами. Усному англомовному професійно орієнтованому спілкуванню ІТ-фахівців, яке часто відбувається у форматі Інтернет-спілкування, притаманні певні норми й правила, дотримання яких забезпечує ефективність комунікативного контакту. Дотримання комунікантами норм мовленнєвого етикету сприяє успішності комунікативного акту й досягненню комунікантами визначеної комунікативної мети. Саме тому навчання усного англомовного професійно орієнтованого спілкування передбачає, перш за все, оволодіння професійною лексикою, що слугуватиме базою для подальшого професійного росту.*

***Ключові слова:** комунікативна компетентність, комунікативні ролі, професійно орієнтоване спілкування, неофіційне спілкування, напівофіційне спілкування, офіційне спілкування, інішомовна комунікативна компетентність.*

Summary. Professionally-oriented communication is a special form of interaction between the subjects in sphere of professional activity, which focuses on the achievement of communicative needs, the implementation of professional responsibilities and functions, the establishment of correct moral and psychological atmosphere, and further productive cooperation with an achievement of the goal. Professionally-oriented communication is divided into three main groups and is being used according to the professional hierarchy. Those groups are informal – which is based on domestic, family and social relations, semi-official – which is used for business purposes and formal- which is implemented in a circle of colleagues during direct communication. The article also forms a set of approaches that regulate the process of formation of oral English-speaking communication of future IT professionals, the importance of mastering information and communicative technologies by future IT specialists and the ability to apply them for their intended purpose, to acquire the necessary knowledge, skills and abilities with their help, which in the future will influence the process of formation of key competencies among these specialists, is also substantiated. The purpose of the article is to highlight a set of approaches that regulate the process of formation of oral English-speaking professionally oriented communication of future IT professionals. One of the most crucial facts is that oral English-speaking professionally oriented communication of IT professionals is realized in the process of professional activity in order to perform professional duties, perform professional functions and social roles according to the positions they hold in the field of IT. Also, based on the analysis done in the article, we can interpret oral English-speaking professionally oriented communication of IT professionals as a process of creating and exchanging oral messages of professionally oriented content in English.

Key words: communicative competence, communicative roles, professionally-oriented communication, informal communication, semi-official communication, official communication, foreign language communicative competence.

Вступ. Професійна діяльність ІТ-фахівців передбачає усне і письмове професійно орієнтоване спілкування в мультинаціональній команді з колегами та адміністрацією, а для окремих професій – із замовниками. У зв'язку з цим зростає необхідність у володінні майбутніми ІТ-фахівцями англійською мовою за професійним спрямуванням. Визначення ключових характеристик англійськомовного професійно орієнтованого спілкування ІТ-фахівців дасть змогу, відповідно, сконструювати зміст навчання англійської мови за професійним спрямуванням із метою надання йому професійно спрямованого комунікативно-ситуативного характеру.

Особливості професійно орієнтованого спілкування досліджували Ф. Бацевич, О. Биконя, Дж. ДеВіто (J. De Vito), О. Селіванова, І. Плотницька, В. Черниш, О. Чорнобай та ін. Специфіку англійськомовного професійно орієнтованого спілкування ІТ-фахівців, у т. ч. програмістів, вивчали Н. Микитенко, Н. Рожак, І. Семеряк, О. Синькоп, Н. Шандра та інші дослідники.

Попри значну увагу науковців до аналізу професійно орієнтованого спілкування IT-фахівців, нині відсутнє дослідження ключових характеристик усного англomовного професійно орієнтованого спілкування IT-фахівців.

Мета статті – здійснити аналіз усного англomовного професійно орієнтованого спілкування IT-фахівців із метою виявлення його ключових характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійно орієнтоване спілкування – особлива форма взаємодії суб'єктів сфери професійної діяльності, спрямована на задоволення професійних комунікативних потреб, реалізацію професійних обов'язків і функцій, соціальних ролей, на обмін інформацією, що сприяє встановленню морально-психологічної атмосфери праці та взаємин партнерства між керівниками й підлеглими, між колегами, створює умови для продуктивного співробітництва, забезпечуючи успіх загальної справи [7].

До конститутивних ознак професійно орієнтованого спілкування дослідники зараховують: вербальність, опосередкованість, офіційність / неофіційність, творчість / стереотипність, діалогічність / монологічність, інформативність / фатичність, об'єднання та комбінування різних жанрів, дотримання норм мовленнєвого етикету / нетикету, відносно статусне рівноправ'я / ієрархія учасників комунікації [12, с. 34; 16; 7].

Науковці виокремлюють кілька видів професійно орієнтованого спілкування [8, с. 469–476]:

- вербальне – усне спілкування, учасники якого обмінюються висловлюваннями щодо предмета спілкування;
- невербальне – обмін інформацією між людьми за допомогою комунікативних елементів (жестів, міміки, виразу очей та ін.), які разом із засобами мови забезпечують створення, передачу і сприйняття повідомлень;
- реальне – форма комунікації, в процесі якої відбувається взаємодія між реальними партнерами;
- уявне – форма комунікації з літературними героями, фотографіями людей, тваринами, рослинами;
- міжособистісне – форма комунікації між двома та більше особами, яка спирається на їхній психологічний і когнітивний зв'язок, що ґрунтується на вже сформованих засадах;
- групове – форма спілкування, яка охоплює всі сфери суспільного буття, де всі члени групи підтримують між собою безпосередні контакти та спілкуються один з одним.

Форми спілкування різняться мовними засобами та мають стильову специфіку.

Критеріями класифікації мовного, у т. ч. професійно орієнтованого спілкування, є [1]:

- форма втілення мовних засобів: монологічна чи діалогічна;
- специфіка каналів спілкування: безпосереднє, опосередковане, телефон, радіо, Інтернет;
- функція та зміст повідомлення: побутове, наукове, естетичне;
- сфери спілкування: дружнє чи антагоністичне.

Науковці акцентують на трьох видах професійно орієнтованого спілкування ІТ-фахівців, а саме [18, с. 52]:

- неофіційне базується на побутових, сімейних і товариських стосунках, що здійснюються на вільних засадах;
- напівофіційне є діловим, регламентованим спілкуванням із соціальною та перцептивною взаємодією;
- офіційне передбачає стосунки, що опосередковуються соціальними професійними ролями та реалізується в колі колег під час безпосередньої комунікації.

Аналіз наукової літератури та опитування працівників кількох відомих ІТ-компаній доводять, що в процесі професійної діяльності ІТ-фахівців домінує усне професійно орієнтоване спілкування, яке в міжнаціональній команді часто відбувається засобами англійської мови.

Із здійсненого аналізу витікає, що усне англійське професійно орієнтоване спілкування ІТ-фахівців реалізується в процесі професійної діяльності з метою виконання професійних обов'язків, реалізації професійних функцій і соціальних ролей відповідно до посад, які вони обіймають у сфері ІТ.

Вторинна мовна особистість у професійно орієнтованому англійському спілкуванні наділена певними ролями (комунікативними, соціальними та психологічними), сукупність яких разом із комунікативною метою створює варіанти комунікативної поведінки, що втілюються в різноманітності висловлювань і дискурсів / текстів із використанням відповідних комунікативних стратегій [14, с. 155].

Комунікативні ролі в процесі англійського професійно орієнтованого спілкування виконують адресант, який генерує повідомлення і, таким чином, демонструє активність у процесі комунікативної взаємодії, та адресат, який сприймає повідомлення і в такий спосіб демонструє пасивну позицію [17].

Соціальні ролі майбутніх ІТ-фахівців диференціюються за напрямками ІТ-діяльності, орієнтовані на виконання професійних функцій суб'єктом у процесі професійної діяльності, передбачають певну комунікативну поведінку, відображають володіння знаннями, навичками й уміннями – компонентами професійної компетентності,

досвід професійної діяльності, лексико-граматичний і стилістичний потенціал в іншомовному професійно орієнтованому спілкуванні й досвід комунікативної діяльності. З урахуванням результатів нашого аналізу, а також наукового аналізу О. Синєкоп та Н. Шандри, визначаємо такі соціальні ролі майбутніх ІТ-фахівців: розроблення програмних продуктів, тестування програмних продуктів, менеджмент діяльності, підтримка, аналітика [10; 18, с. 22, 39].

Визначені соціальні ролі ІТ-фахівців передбачають різні форми усного англомовного професійно орієнтованого спілкування, серед яких усне офіційне, напівофіційне та неофіційне спілкування, зокрема: усний обмін інформацією, перемовини із замовниками, постачальниками, досягнення усних домовленостей, отримання інструкцій, рекомендацій і звітність керівному персоналу, дружнє спілкування з колегами.

Базуючись на здійсненому аналізі, трактуємо усне англомовне професійно орієнтоване спілкування ІТ-фахівців як процес створення й обміну усними повідомленнями професійно орієнтованого змісту англійською мовою. Усне англомовне професійно орієнтоване спілкування ІТ-фахівців представлене розмаїттям жанрів, характеризується відповідними лексичними і стилістичними особливостями (зокрема вживанням професійно орієнтованої лексики, термінів ІТ-сфери), граматичними структурами.

З опорою на результати досліджень Е. Палихатої [6], визначимо низку особливостей, притаманних усному професійно орієнтованому спілкуванню, а саме: присутність або відсутність співрозмовника та його реакції на висловлену думку; окрім вербальних, можливість послуговуватися паралінгвістичними засобами: інтонацією, жестами, мімікою; використання комунікативних стратегій для реалізації комунікативної мети; використання різних видів речень для розгортання висловлювання; притаманність усному мовленню комунікативних властивостей: виразності, точності, логічності в процесі продукування висловлювання; урахування взаємозв'язків між різними видами мовленнєвої діяльності, зокрема між слуханням і говорінням.

Жанрове варіювання усного англомовного професійно орієнтованого спілкування фахівців (у т. ч. й ІТ-фахівців) визначається екстралінгвістичними чинниками: функціональними цілями, якими керуються адресант і адресат, що залучені до професійно орієнтованого спілкування у сфері своєї діяльності; характером взаємодії; соціальним статусом та статусно-рольовими стосунками між комунікантами; спільним досвідом учасників комунікативного акту, темпоральністю [2, с. 186]. Так, до основних жанрів усного англомовного

офіційного та напівофіційного професійно орієнтованого спілкування ІТ-фахівців зараховуємо: усне повідомлення, усне інструктування, усну доповідь, усний звіт, усний виступ, усну презентацію, усні перемовини.

Визначені жанри усного англомовного професійно орієнтованого спілкування ІТ-фахівців вирізняються певною структурно-композиційною організацією, зазвичай, представленою вступом / зачином, основною частиною, завершенням й належать до інституційного типу дискурсу. Змістова організація перелічених жанрів усного англомовного професійно орієнтованого спілкування ІТ-фахівців представлена жанрово закріпленим репертуаром типових тем, які обговорюються в контексті професійної діяльності й детерміновані визначеними екстралінгвістичними чинниками (характером професійної діяльності, професійними функціями, соціальними ролями, статусом комунікантів, характером взаємодії та ін.), присутністю жаргону й широким вживанням жаргонізмів, скорочених форм лексичних одиниць і правильних граматичних структурцій, вербальних заповнювачів, що використовуються для підтримання розмови чи заповнення паузи. О. Селіванова визначає жаргон як сукупність особливостей розмовної мови, що виникає в колі осіб, які знаходяться в певних професійних і побутових умовах й об'єднані спільними інтересами [9]. До жаргонізмів належать емоційно забарвлені лексеми, що виражають позитивне чи негативне ставлення до предмета комунікативної діяльності, жартильливі та зневажливі звертання й характеристики, слова-паразити та ін. Жаргонізми вирізняються нестійкістю й швидкою змінністю часто вживаної лексики.

Усному англомовному професійно орієнтованому спілкуванню ІТ-фахівців, яке часто відбувається у форматі Інтернет-спілкування, притаманні певні норми й правила, дотримання яких забезпечує ефективність комунікативного контакту. Завдяки активному Інтернет-спілкуванню в сучасному суспільстві сформувалась нова комунікативна особистість, яка вирізняється трансформацією свідомості та організацією нового мережевого мислення [3]. Згадані риси притаманні й комунікативній особистості ІТ-фахівців, оскільки в процесі виконання соціальних ролей велику кількість часу вони відводять роботі в новому інформаційному просторі й мережевому спілкуванню.

Саме дотримання комунікантами норм мовленнєвого етикету сприяє успішності комунікативного акту й досягненню комунікантами визначеної комунікативної мети [12, с. 44]. За дотримання комунікантами норм мережевої етики в сучасному віртуальному

просторі, корпоративних мережах, чат-групах і на форумах відповідає нетикет, що є сукупністю правил, покликаних регулювати комунікативну взаємодію у віртуальному просторі, демонструвати ділову ввічливість, створювати позитивний образ мовця і, таким чином, сприяти ефективності спілкування [21; 11].

З посиланням на дослідження науковців [16, с. 154] можемо стверджувати, що усне професійно орієнтоване спілкування охоплює кілька тісно взаємопов'язаних процесів: усне професійно орієнтоване говоріння в діалогічному (у т. ч. – полілогічному) й монологічному мовленні, усне професійно орієнтоване аудіювання в діалогічному й монологічному мовленні. Комунікативні стратегії у професійно орієнтованому спілкуванні ототожнюються з дискурсивними і дають змогу контролювати усне діалогічне та монологічне мовлення.

Професійно орієнтоване говоріння в діалогічному мовленні майбутніх ІТ-фахівців передбачає володіння ними мовними і мовленнєвими знаннями, знаннями моделей міжособистісного спілкування; навичками правильної вимови, семантизації і вживання лексичних одиниць, у т. ч. термінів, граматичних структур, демонстрування інтеракції в контексті професійно орієнтованої комунікативної ситуації, реалізації лінійної, інтерактивної моделей міжособистісної комунікації, укладання мікродіалогів; уміннями реалізації трансакційної моделі міжособистісної комунікації, укладання діалогів, створення і забезпечення відповідного емоційного клімату [19, с. 22; 5, с. 38–39; 16].

Професійно орієнтоване аудіювання в діалогічному мовленні майбутніх ІТ-фахівців охоплює володіння цими фахівцями мовними і мовленнєвими знаннями, знаннями моделей міжособистісного спілкування; навичками семантизації і розпізнавання лексичних одиниць, граматичних структур, розуміння реплік у діалозі, розпізнавання моделей міжособистісної комунікації; уміння розуміння і сприйняття сегментів мовленнєвого ланцюга – смислових частин діалогу та діалогу загалом.

До комунікативних стратегій, що контролюють діалогічне мовлення, науковці зараховують [4]: ініціативність професійного спілкування, розуміння комунікативних намірів співрозмовника, взаємооцінку, взаємоконтроль. Саме інтерактивні стратегії регулюють мовленнєві дії співрозмовників, що своєю чергою забезпечує успішну комунікацію. Серед інтерактивних чільне місце належить таким стратегіям: самоідентифікації й самопрезентації – пов'язані з представленням унікальності особи або групи осіб, професійних здобутків, якостей, особливостей; соціально-інтеракційного

походження – пов’язані з конструюванням соціальних практик у взаємодії суб’єктів; мисленнєво-мовленнєвої сутності; процесуального і результативного аспектів спілкування [15, с. 344].

Монологічне мовлення, як і діалогічне, характеризується ситуативною зумовленістю й мотивованістю, здебільшого мовець демонструє намір повідомити інформацію.

Монолог виконує низку комунікативних функцій, до яких належать [13]: інформативна – повідомлення інформації про предмети чи події; впливова – спонукання до дії чи попередження небажаної дії, переконання щодо справедливості чи несправедливості тих чи інших поглядів, думок, дій, переконань; емоційно виразна – використання мовленнєвого спілкування для опису стану, в якому знаходиться той, хто говорить, для зняття емоційної напруженості.

Професійно орієнтоване говоріння в монологічному мовленні майбутніх ІТ-фахівців передбачає володіння ними мовними і мовленнєвими знаннями, навичками й уміннями.

До комунікативних стратегій, що контролюють монологічне мовлення, належать [13]: стратегії інформування, впливу, зв’язного, логічного, послідовного, мотивованого викладу думок.

Як діалогічне, так і монологічне усне професійно орієнтоване спілкування ІТ-фахівців відбувається в контексті ситуацій професійно орієнтованого спілкування. Отже, процес формування іншомовної комунікативної компетентності та її складової частини – стратегічної компетентності в усному професійно орієнтованому спілкуванні буде ефективним за умови здійснення на засадах ситуативного підходу з орієнтацією на типові й проблемні ситуації усного професійно орієнтованого спілкування майбутніх ІТ-фахівців.

Висновки з дослідження. На основі здійсненого аналізу можемо зробити певні висновки.

Виокремлення ключових характеристик англомовного професійно орієнтованого спілкування ІТ-фахівців забезпечує ефективність формування іншомовної комунікативної компетентності та її складової частини – стратегічної компетентності. Процес конструювання змісту навчання має враховувати види професійно орієнтованого спілкування, основні жанри, комунікативні стратегії для реалізації комунікативної мети в діалогічному та монологічному мовленні, норми мовленнєвого етикету. Навчання усного англомовного професійно орієнтованого спілкування передбачає, перш за все, володіння професійною лексикою, у т. ч. термінологією.

Перспективи подальших досліджень полягають у конструюванні змісту формування стратегічної компетентності в усному англомовному професійно орієнтованому спілкуванні майбутніх ІТ-фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Биконя О.П. Теоретико-методичні засади самостійної позааудиторної роботи з англійської мови студентів економічних спеціальностей : дис. ... д. пед. н. : 13.00.02. Київ : Київ. нац. лінгв. ун-т, 2017. 531 с.
3. Виноградова Т.Ю. Специфика общения в Интернете. Русская и сопоставительная филология : лингвокультурологический аспект. Казань, 2004. С. 63–67.
4. Іванишин Г.Я. Рівні сформованості професійно зорієнтованого діалогічного мовлення в іноземних студентів медичних ВНЗ у процесі вивчення української мови. *Збірник наук. праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 64. С. 242–245.
5. Микитенко Н.О. Теорія і технології формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей : дис. ... д. пед. н. : 13.00.04, 13.00.02. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2011. 450 с.
6. Палихата Е.Я. Проблема навчання письма і писемного мовлення. *Наукові записки. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2012. № 1. С. 16–21.
7. Плотницька І.М. Ділова українська мова : навч. пос. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
8. Психологія : Підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова. Київ : Либідь, 2001. С. 469–476.
9. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля. Київ, 2010. 844 с.
10. Синекон О.С. Ситуаційний підхід до диференційованого навчання майбутніх ІТ-фахівців професійно орієнтованого англомовного спілкування. *Педагогічні науки*. 2019. Вип. LXXXVII. С. 146–152.
11. Столярова М.О. Етикет у віртуальній англомовній комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій) : дис. ... к. філол. н. : 10.02.04. Київ, 2005. 209 с.
12. Томащук Ю.О. Дискурсивно-прагматичні характеристики англомовного Інтернет-інтерв'ю (на матеріалі Інтернет-журналів “gUrl”, “Seventeen”, “Teen Vogue”) : дис. ... к. філол. н. : 10.02.04. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. 243 с.
13. Тулякова Т.Р. Особливості англомовного професійно орієнтованого монологу фахівців у сфері медіації та врегулювання конфліктів. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20. Т. 3. С. 85–89.
14. Формановская Н. Речевое взаимодействие : коммуникация и прагматика. Москва : Икар, 2007. 480 с.
15. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі : монографія. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. 344 с.
16. Черниш В.В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англомовної компетенції в говорінні : дис. ... д. пед. н. : 13.00.02. Київ : Київський національний лінгвістичний університет, 2015. 621 с.
17. Чорнобай О.Л. Природа, структура і типологія спілкування (комунікації) у професійній діяльності юриста. URL: http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2392/vnulpurn20158_2457.pdf

18. Шандра Н.А. Формування англомовної лексичної компетентності у професійно орієнтованому писемному спілкуванні майбутніх фахівців з інформаційних технологій в умовах магістратури : дис. ... к. пед. н. : 13.00.02. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2019. 274 с.
19. De Vito J. Human Communication : The Basic Course. 8th ed. New York : Longman, 2000. 453 p.
20. Mykytenko N., Rozhak N., Semeriak I. Teaching communication strategies to the computer programming students. *Advanced Education*. 2019. Issue 12. 49–54.
21. Shea V. Core rules of netiquette. *Netiquette*. Virginia – San Francisco: Albion Books, 1994. P. 32–45.

UDC 37.091.12.011.3-051=111

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2021.20.310-320>

Natalia Chendey,
candidate of Philological Sciences,
associate professor of English Philology Department,
SU “Uzhhorod National University”
<http://orcid.org/0000-0003-4065-5119>
Uzhhorod, Ukraine

Daryna Stanko,
candidate of Philological Sciences,
associate professor of English Philology Department,
SU “Uzhhorod National Department”
<http://orcid.org/0000-0003-7858-8663>
Uzhhorod, Ukraine

The formation of research competence as a professional skill in future teachers of English

Формування дослідницької компетенції як професійного вміння у майбутніх учителів англійської мови

Summary. *Research competence is an important component of the professional competence of a foreign language teacher, is a condition for its development and implementation of the teacher to work. The problem of preparing students for research activities is very relevant. The study of students' readiness to carry out research reveals significant shortcomings: insufficient knowledge of the methodology of research activities, the role of research work*